

СТАНОВИЩЕ

относно дисертационния труд за придобиване на образователна и научна степен „доктор“ на доц. Елена Николаева Кантарева-Дечева на тема: „Подови мозайки от Епископската базилика на Филипопол – технология и техника, състояние, проблеми, реставрация“

от доц. д-р Ива Досева,

Институт за изследване на изкуствата при БАН

Данни за дисертанта и за процедурата. Доц. Елена Николаева Кантарева-Дечева е действащ художник-реставратор с много богат опит в реставрирането и в опазването на културното наследство. Сред обектите, реставрацията на чиито мозайки е ръководила (ръководство, проектиране и изпълнение), освен Епископската базилика (2015-2020 г.), са археологически обект „Ейрене“ (2003/2004 г.) и „Ранно християнска базилика с баптистерий (Малка базилика)“ (2011 - 2014 г.), всички от древния Филипопол (Пловдив). Реставрирала е и стенописи, иконостаси, икони в църкви из България, включително и такива, които са паметници на културата от национално значение („Успение на св. Богородица“ в Бачковския манастир и „Св. Богородица“ в Пазарджик и др.).

От 2003 г. до сега Елена Кантарева преподава в АМТИИ, катедра „Изящни изкуства“ (от 2008 е доцент) в областта на технологията и техниката на живописиста: иконопис, стенопис, композиция, цветен етюд, консервация и реставрация. Несъмнено, предаването на опита, знанията, уменията на поколения реставратори, е много важен аспект на дейността и е сред многогодишните приноси на докторантката.

През целия си професионален път Елена Кантарева отделя значително внимание и на научната си дейност – участва с доклади в национални и международни форуми, симпозиуми, конференции, семинари. Автор е на научни публикации, които се цитират. Съгласно приложения списък, от 2007 г. публикациите ѝ в национални и международни научни издания са осемнадесет (10 са под печат, 7 от тях са в съавторство), както и друга, деветнадесета, с научно-популярен характер. Докторатката не прекъсва творческите си изяви, като ежегодно участва в изложби и/или уъркшопи, на някои от които е и организатор. В някои случаи и съвместно с Дечко Дечев е автор на множество икони и стенописи в църкви из България.

Член е на СБХ секция „Реставрация”, Асоциация на реставраторите в България, Международната организация за изучаване на антични мозайки (AIEMA) и на Международния комитет за консервация на мозайки (ICCM).

Доц. Елена Кантарева-Дечева има и съществен административен опит (зам. директор, сега изпълняваща длъжността директор на ОИ „Старинен Пловдив”, председател на УС „Български културни следи“, който опит е в полза на опазването на културното наследство, изготвянето, обезпечаването на финансирането, реализирането на проекти за реставрацията на паметниците и тяхното представяне пред обществото.

Доц. Елена Кантарева-Дечева е докторант на свободна форма на подготовка към Катедра „Изящни изкуства“ към Академия за музикално, танцово и изобразително изкуство „Проф. Асен Диамандиев“ – Пловдив. Зачислена е през 2017 г. Изпълнила е индивидуалния си план, подала е документите си в срок и е допусната за оценяване от НЖ. Не са ми известни процедурни пропуски и/или нарушения.

Към представените документи, освен дисертационния труд и автореферата, са включени публикации за периода 2007-2017 г.: пет научни статии, свързани с темата на дисертацията, две от които са в съавторство с членове на изследователско-реставрационния екип. Количествено и качествено материалите отговарят на изискванията. Отново изтъквам, представените публикации са цитирани в научни трудове.

Дисертационен труд. Трудът съдържа увод, пет дяла с поддялове, заключение, библиография, списък на приносите, 130 фигури в текста, повечето от които с по няколко фотоса и/или чертежи.

Първите два дяла са по-обща, но показват отличното познаване на културното наследство в Пловдив, особено що се отнася до древните мозайки и обектите, от които произхождат, състоянието, историята на реставрацията им и принципите, които са следвани, промените във времето, проблемите, дължащи се на несъвършенствата на законодателството в България, касаещо културното наследство. Голяма вещина е проявена и при коментарите на технологичните особености на древните мозайки изобщо, принципите на реставриране, техническите предписания на древните автори, с които предписания в следващите дялове на труда авторката съпоставя техниката и технологията на Епископската базилика.

В следващите три дяла авторката конкретно се фокусира в проблемите на мозайките на Епископската базилика, съответно, историята на проучванията и намесите; класификацията, стратиграфските проучвания, стиловия анализ, образните паралели на

поредицата мозаечни слоеве; технологията и техниката на изграждане на мозайките; консервацията и реставрацията.

Важно е да се има предвид, че Епископската базилика е изключително сложен обект, не само защото е извънредно голяма и е с богата украса. Издигната в бързо адаптираща се среда, на централно място, което има свое минало в римския Филипопол, базиликата е претърпяла поредица преустройства, повече или по-малко мащабни, последвани от полагане на нови мозаечни подови покрития, отнемачи повече време и средства от обичайните, именно поради големите си размери. След преустановяването на функцията на базиликата, животът, респективно, намесите, продължат през вековете, до днес: над нейните руини е издигната средновековна църква, развил се е некропол, археологическите проучвания и реставраторските намеси започват миналия век, следва период на разруха и необходимост от спешни, но цялостни проучвания, реставрация и консервация, експониране.

В този контекст разграничението на стратиграфските пластове, което авторката е направила въз основата на комплексен анализ, но с водещата роля на техникотехнологичните особености, намирам за особено приносен. Самият анализ на техникотехнологичните особености, от своя страна, е основата, на който са предвидени и извършени консервационно-реставраторските дейности, които безусловно са най-големият принос на дейността на доц. Кантарева-Дечева.

Приемам приносите, които авторката е отбелязала, при това в необходимата последователност, която показва изключително адекватният подход, който авторката е намерила, теоретичен, но насочен към практическата реализация на неизразимо по значимостта си постижение, каквото е реставрирането и експонирането на обект от световна величина. Важно е да отбележа и приноса на изследователско-реставрационния екип, чийто ръководител е докторантката, за включването на Епископската базилика, заедно с „Ейрене“ и Малката базилика в Индикативната листа на ЮНЕСКО за България като сериен обект на световното културно наследство (2018 г.).

Не на последно място по важност следва да се споменат информативните качества на приложената фото- и графична документация, неотменен аспект на реставраторската дейност. И също, тъй като съм запозната с работата на доц. Кантарева-Дечева през годините на обекта, бих изтъкнала важното, спасителното за паметника значение от присъствието на реставратор на археологически обект.

Забележки. Тъй като препоръчвам издаването на монографичен труд на базата на дисертационния, бих препоръчала на авторката да прецизира библиографията (цялата литература, изредена в библиографията, да бъде цитирана в текста, както и да се вземе предвид още литература). Така например, относно ктиторския надпис в Малката базилика се изказани две различни тези за идентификацията на споменатия Базилиск и, съответно, за датирането на мозайката. Също така, би било добре да се избегнат някои повторения, които се наблюдават в представения текст. Тези забележки, обаче, не се отнасят към цялостния приносен резултат на труда.

Заключение. Намирам, че доц. Елена Кантарева-Дечева проявява рядко съчетание на реставратор, учен, творец, преподавател и организатор-ръководител. Нейната научноизследователска и научно-приложна дейност се отличава с високото си качество. Затова убедено препоръчвам на уважаемите колеги от Научното жури да гласуват утвърдително за присъждането на образователната и научна степен „доктор“ на доц. Елена Кантарева-Дечева.

8. II. 2022 г.,
София

С уважение,

доц. д-р Ива Досева